

dat wilde Wout sonder genade

VOORSTEL

WAT IS DIT?

Dit is een voorstel voor een werk op het Crossing Border festival 2006, in het kader van het project multimediale mythen van Kunstgebouw en Crossing Border. Het uitgangspunt is de mythe van het Woud zonder Genade.

Mijn plan behelst een geluidswerk: een uitvoering van de tekst over het Woud zonder genade in het laat-Middeleeuwse oude Goutse chronycxken. Waarbij meespelen de tegenstellingen tussen de Middeleeuwse schriftcultuur, natuurbeleving en geschiedenisbeleving en de onze (waarvoor de basis werd gelegd in de negentiende eeuw).

UITGANGSPUNT

Voor mijn research ben ik uitgegaan van deze versie van de mythe:

De zee speelt een hoofdrol in de geschiedenis van Zuid-Holland. Delen van het land zijn ingepolderd, andere zijn verdwenen in de golven. Volgens oude verhalen lag er in de Middeleeuwen nog een groot bos in het noordelijke deel van Zuid-Holland: het Woud zonder Genade. Tot op de dag van vandaag zijn er vissers die grote boomwortels ophalen uit de zee. Sommigen suggereren dat er een groot woud op de bodem van de Noordzee staat. Of dat het woud op de oevers van de Rijn stond, toen die nog uitmondde in de rivier de Theems.

De mythevorming is deels ontleend aan de Romeinse auteur Tacitus, die in zijn *De origine, situ, moribus ac populis germanorum liber* spreekt over het donkere woud met allerlei heilige plaatsen en krachten. Met zijn anti-heidense optreden zou Willibrord een einde hebben gemaakt aan de heidense praktijken uit het Germaanse verleden. Het 'woud zonder genade' is een soort metafoor voor een onoverzichtelijk, bloedig en duister tijdperk waaraan Willibrord met zijn kersteningsoffensief een einde zou hebben gemaakt.¹

GESCHIEDENIS VAN HET WLOUD ZONDER GENADE

De specifieke benaming 'woud zonder genade' heeft in de geschiedsschrijving een korte levensduur gehad⁵. De term valt voor het eerst in de eind-dertiende eeuwse ridderroman *Roman van den Riddere metter Mouwen*.

Een jonge *knape* wil ridder worden. Dat mag van koning Genever. Hij wint ook nog de gunst van een jonkvrouw, voordat hij op pad gaat om zijn eer te bewijzen. Het duurt niet lang voor hij en zijn knecht bij de plek komen waar ze hun avonturen zullen vinden:

vs. 531 - vs. 546

Sie reden henen met groter gewilt
Ende quamen gereden sonder waen
Daer een cruce was gestaen.
Doe seide Cefalus: "Live here,
Dit foreest vruchtic sere.
En was nie man diet leet,
Hine haddere scade in, Godweet.
Percheval, Walewain ende Lanceloet,
Ductalas ende Erec, met ere conroet
Wilden sie dore dwout riden,
Si worden gescoffirt daer tien tiden.
Si litten haer helme ende haer swerde daer
Ende worden gewont oec, dats waer.
Met pinen mochten si ontgaen,
Sine waren doet ofte gevaen.
Dit hetet tFelle Woud sonder Genade.
Here, wat es nu in uwen rade?"

vs. 556

"Her riddere, hoerdijt, metter wouwen,
Keert weder oft het sal u rouwen!
Comdi int Wout sonder Genaden,
Gine lidet heden sonder scaden."

De ridder gaat natuurlijk wel naar binnen: hij verslaat de boze Elyconas, zijn broer Amelant en de dwerg Felloen. Amelant's reuzen belegeren Camelot, maar aan het einde komt alles toch nog goed.

In de vijftiende eeuw werkt dit motief zich de officiële geschiedsschrijving in. Zo zou Vlaanderen een Woud zonder Genade zijn geweest, wat voor het eerst bewoonbaar werd gemaakt door de Graven van Vlaanderen.

Ook in een Hollandse kroniek duikt het woud op, en wel in het *Goutsche chronycxken*. Deze kroniek verhaalt over het ontstaan van Holland: toen uit Engeland verdreven Reuzen hiernaartoe kwamen, en een grote burcht bouwden waar nu Vlaardingen staat. De wrede reuzen, Slaven geheten, heersen over het woud. De wrede Neder-Sassen heersen over wat nu Friesland is. Heer Iem sticht Haarlem. Keer op keer trekken koningen keizers naar Holland (o.a. Julius Ceasar en koning Arthur passeren de revue), maar niemand krijgt het in zijn macht. Het is de Romeinse keizer Claudius die het Woud zijn naam geeft: *dat wilde*

Woud zonder Genade. Maar als het ware geloof zich in ons gebied begeeft is het woud verloren: als Willibrord zich tot bisschop laat weiden wordt het woud plotseling ontwor-teld in een aardbeving: de grote boomstorting.

Het geloof in een dergelijk woud houdt niet lang aan. 'Voorwaer, ten is niet al goet, nochte gout datter blinct, ende ettelicke bladen vervolgens ghesreven staet.' zo schrijft mijn 17e-eeuwse voorvader Petrus Scriverius, ofwel Pieter Schrijver, in het voorwoord bij zijn uitgave van het Goudse kroniekje. Dat er vroeger bossen stonden in Nederland gelooft hij nog wel; maar reuzen dat gaat wat te ver. Ook het geloof in de Boomstorting overleeft de 17e eeuw niet. Vanaf nu gaat het verhaal ondergronds.

Ik heb het 15e eeuwse handschrift van deze kroniek in handen gehad: dat was prachtig, maar ik kon het niet lezen. Ik heb dan ook de 17e eeuwse uitgave van Scriverius bestudeert, die volgens Carasso-Kok voornamelijk van het origineel verschilt qua spelling.

Het is prachtig om te lezen, alhoewel er geen enkele dramatische ontwikkeling zit in het verhaal: ik ben gestopt bij de boomstorting, maar het boek blijft gewoon verder gaan met de volgende koning en de volgende koning. Hier volgt de tekst (totaan de boomstorting, dus):

HET WOUD ZONDER GENADE ALS LOCUS HORRIBILIS

Dat de Nederlanden dicht bebost waren vinden we al bij Tacitus. En dat was waarschijnlijk ook zo. Maar de term *woud zonder genade* stamt uit de Middeleeuwen.

De Middeleeuwse natuurbeleving is anders dan de onze. Het idee om in bossen te wandelen is tamelijk recent, net als het idee dat wilde natuur een heilzame en gezonde plek is waar je tot jezelf kunt komen.³

Middeleeuwse literaire natuurbeschrijvingen zijn niet realistisch bedoeld, maar grijpen bijna altijd terug op retorische standaarduitdrukkingen. Wat steeds terugkeert is de tegenstelling tussen de *locus amoenus* (de lieflijke plek) en de *locus horribilis* (de verschrikkelijke plek). De *locus horribilis* bij uitstek is het woud. Het woud vertegenwoordigt het gevaar, de chaos, het tegendeel van beschaving. In de Middeleeuwen was natuur ook nog echt gevaarlijk.⁴

Dit beeld heeft natuurlijk wel een relatie met de Middeleeuwse werkelijkheid, waar een bos ook daadwerkelijk een gevaarlijke plek was. Wolven beten toen ook echt mensen dood. Maar het woud kan ook symbool staan voor innerlijke chaos, zoals in de openingsregels van de *Divina Comedia* (*op het midden van ons levenspad/ hervond ik mij in een donker woud/ want van de juiste weg was ik afgedwaald*).

Het woud zonder genade kunnen we in dit licht zien: een *locus horribilis*, met reuzen en slangen en beren.

HET PLAN

Mijn plan is een geluidswerk te maken dat een uitvoering is van de tekst over het Woud zonder genade in het laat-Middeleeuwse *oude Goutse chronycxken*. Waarbij meespelen de tegenstellingen tussen de Middeleeuwse schriftcultuur, natuurbeleving en geschiedenisbeleving en de onze, waarvoor de basis werd gelegd in de negentiende eeuw.

Tijdens mijn research werd ik getroffen door de taal van het Goutse chronycxken. De schoonheid en poëzie van deze tekst is waarschijnlijk niet intentioneel; het is in hoge mate een schoonheid die veroorzaakt wordt door onze vervreemding ten opzichte van de 15e eeuwse taal. Door alle betekenisverschuivingen die in 500 jaar hebben plaatsgevonden betekenen woorden niet hetzelfde meer, en dat geeft de tekst een rijke meerstemmigheid: de betekenis waar wij het woord in gebruiken en de betekenis die 't in de tekst heeft weerklinken samen.

Wat deze tekst mede zijn poëtische zeggingskracht geeft is de herhaling. Voor ons opvallende woordcombinaties komen keer op keer terug. De zinnen zijn lange ketens van korte nevenschikkende hoofdzinnen (ende doe, ende doe, ende doe). Wat de associatie met lyriek nog vergroot is het feit dat ook in de gebeurtenissen geen lijnen worden getrokken; een spanningsboog ontbreekt. Een koning heeft een zoon die een zoon heeft die een zoon heeft. De noodzaak om ontwikkelingen te schetsen, parallelen te trekken of uitspraken te doen over de toekomst zijn de behoeften van een 19e/20e eeuwse historicus. Voor een middeleeuwer had de menselijke geschiedenis een beginpunt (verdrijving uit paradijs) en een eindpunt (dag des oordeels) - de periode daartussen was eerder een punt dan een lijn, de tijdsbeleving eerder circulair dan lineair.

De middeleeuwse schriftcultuur was nauw verweven met de orale cultuur. Teksten werden niet gelezen, maar voorgelezen. Ook wanneer teksten bestudeerd werden zullen ze hardop zijn gelezen. Het is waarschijnlijk dat in je hoofd lezen een humanistische uitvinding is. Proza (zoals deze tekst) kwam minder voor dan berijmde teksten; deze waren makkelijker te memoriseren en voor te dragen. De in onze ogen zo karakteristieke eenvoudige zinsbouw en ettelijke herhalingen in het Goudse kroniekje zullen een resultaat zijn van het orale karakter van de schriftcultuur.

Dit alles in ogenschouw nemende heb ik besloten de tekst van dit verhaal over de oorsprong van Holland en het Woud zonder Genade voor te laten lezen. Door de nadruk te leggen op de vorm van de tekst, en niet de inhoud, ben je gedwongen er een verhouding mee aan te gaan, waar alle hierboven beschreven noties een rol spelen. Dit lijkt me een vruchtbaarder strategie dan het zoeken naar een verhaal *in* of *achter* de tekst, omdat ik dan al snel aan het historiseren sla - nu is historiseren onvermijdelijk, maar dat laat ik dan liever aan de toeschouwer over.

Het oude Goutsche
Chronijcxken ofte Historie
Van Hollant, van Zeelant, van Vreislant, ende van
het Sticht van Utrecht;
Oversien, verbeterd, ende nieuwlicks uytgegeven
door
PETRUS SCRIVERIUS

Amstelredam 1663

Lange tijd soo is my gebeden dat ick doch woude beschrijven ende mecken een boeck de historien van Hollant: hoe dat Lant eerst begrepen ende bewoont wort: ende wie sij waren die de Steden eerst begrepen ende betimmerden, ende hoe sy haer namen eerst cregen: ende hoe dat Lant na beheert wort van Grave Dirck die eerste Grave van Hollant, tot die machtighe ende edele Hertoghe Maximilianus van Oostenrijck regneerde in Hollant. Soo wil ick beginnen van den ghenen die dat Lant van Hollant eerst begrepen ende bewonen.

Nae de geboorte Abrahams neghen hondert ende ses ende veertich jaer, soo wort die grote schoone Stadt van Troyen ghedestruert ende ghewonnen van de Griecken: daer menich wonder gheschiede. Want dat belegh van Troyen dat duerde thien jaer ende ses maenden ende twaelf daghen, eer dattet die Griecken wonnen: nochtans soo moesten sij winnen met verradenis, als (Dares) die Philosoph (dat) beschrijft. Ende binnen dese tijdt als men voor Troyen lach, soo toghen daer uyt menighe groote Heeren (onder welke Heeren waren, Frachio die vroom Hectors Soon, Anchises met sijn Soon, ende Eneas met sijn Soon, ende de Hertog Antenor) met vier ende veertich grooter schepen, ende quamen gheseylt daer nu Venegien staet: daer sy een groot deel van haren volck lieten, (die daer bleven wonen.) Ende die ander toghen in die Marasche van Meothides, die strecket aen hooghe Hongerijen, daer sy een Stadt maecten die sy Sycambren hieten. Eerst soo hieten sy Troyenen, daer na Sicambrinen. Ende dit was vijfthien hondert jaer te vooren eer sy Vranckrijck

[p2]

besaten. Eneas met sijnen volcke die lande aen Italien, daer hy street teghen die Coninck Latijn, ende die Coninck Turnus van Tulsranen. Daer nae nam hy te wijve des Coninckx Latijns Dochter, daer hy een Soon aen wan die Alcanius iete, die dat eerste begriip van Roomen stichte. Die Alcanius hadde een Soon die Silvius Posthumus hiete. Dese Silvius Posthumus hadde een Soon die Brutus hiete, die de eerste Coninck van Brutangen was, dat nu Engeleant is: als men noch wel hooren sal. Doe Brutus out was vijfthien jaer, soo reet hy jaghen met sijnen Vader, ende shoot na een Wilt dat hy miste, ende schoot sijnen Broeder doot, daer hem sijn Vader seer om hatede: soo dat Brutus van schaemte uyten lande tooch, daer hy veel avontueren leet, ende hy quam in Griecken, daer hy vant een groote shaer Troyanen die daer saten onder een Coninck die Pandrasus hiete, ende saten in grooten eygendom ende in grooten pacht onder desen Coninck. Maer doe dese Troyanen sagen dat dese Brutus was van grotenopset, doe cozen sy hem tot eenen Coninck. Doe riet hem Brutus dat sy met wijve

ende met kinder soudon loopen in die groote Woesstijne. Maer doe dit die Coninck Pandrasus vernam, soo versaemde hy sijn volck, ende street teghen Brutus: Maer Brutus met sijn volck, ende met Corineus sijn geselle vinck hem, ende versloech veel ander. Daer nae soo tooch Brutus met sijn gheselle Corineus, ende met sijn volck met veel shepen, ende quamen aen een groot Eylandt dat Albion hiet, dat al bewoont was met groote Reusen ende Reusinnen, daer Brutus tegen street, ende hiete datmen die Reusen in die beenen soude houwen: soo dat Brutus met sijn volck versloech ende verdreef alle die ander. Ende doe dede hy dat Lant na hem selven hieten Brutangen. Ende Corineus die hadde dat Lant van Cornwaelgen. Ende van desen grooten volcke dat Brutus verdreef, quamender met sschepen over de Zee, ende landen inder wilder Sassen-Lant, dat nu Vrieslant is gheheeten, ende setten hem te strijden teghen dat wreede volck: maer die Sassen hebben der veel verslaghen ende verdreven. Des toghen sy weder over stier, ende sijn ghecomen daer nu Vlaerding staet, ende worpen hem daer neder om daer te wonen, om dattet naest ten water was, ende maecten daer een groot Casteel dat Slavenburch hiet: ende aen dat Slavenburch

[p3]

Daer stont dat groote Bosch, dat daer na over menich jaer hiete **dat wilde Wout sonder genaden**. Ende dit was dat alre eerste begriip van Hollant: als men hier na noch wel hooren sal.

Voor de geboorte ons Heeren Jesu Christi elf hondert ende sessentsestich jaer, soo staecken hem te samen die Sicambrinen diemen nu Fransehen hiet, ende quamen veel schepen over de Zee, ende wouden in Brutangen wesen, om dat Lant te winnen: soo dat s verstaecken metten winde, ende quamen ghevaren tot aen de Zeeussche custe: Ende doe dit de Slaven vernamen, soo hadden sy sommighe schepen ende togen opter Zee tot die Sicambrinen, daer sy tegens streden, ende wonnen hem al te grooten roof af, ende sloeghen veel volcx, ende behielden al haer schepen, ende quaemen soo weder te Slavenburch, daer omtrent daer nu Vlaerding staet: maer dat oude Vlaerding dat staet nu verde in de Maes. Dit volck van dese Slaven geneerden hem ter Zee ende inden Woude, ende creghen veel kinders te samen, soo dat sy hem stroyden*, ende toghen een groot deel wonen over de Maes, dat nu Zuyt-Hollant hiet: die ander toghen in Zeelant, dat doe een groot onbewoont Eylant was, ende plagen hem te geneeren ter Zee met visschen, ende met rooven. Dus worden die luyden Zeelanders geheeten. Die ander, die (over de Mase) in Zuyt-Hollant woonden, die de Wilten, ende gheneerden hem met Schapen, met koeyen, ende met Paerden.

Voor de geboorte ons Heeren Jesu Christi C C C. ende eeneenendertich jaer, doe wort gheboren die machtighe Coninck Alexander, die alle de Werelt wan metten swaerde: maer die wilde Slaven liet hy wesen, want hy daer niet of en wiste. Ende oock en wisten die Slaven niet datter meer Lants bewoont was dan der Brutangen ende der wilder Neder-Saffen Lant, dat nu ter tijt Vrieslant hiet: maer sy toghen altoos opter Zee, ende wat sy daer vonden dat namen sy met hem, ende voerdent te huys, ende sy en mochten niet ghedooghen datter erghent yemant woonde, ende deden al

te groote schade opten water ende opten lande.

Voor de gheboorte ons Heeren Jesu Christi acht ende vijftich jaer regneerde Julius Cesar, ende was uytghesent van die van Roomen, dat hy alle de Landen soude brengeh onder die van Roomen ende onder de Roomsche wet: des soo

[p4]

Quam hy den Rijn neder met grooter heyr cracht, ende quam tot Nyemagen, dat hy selver stichte. Van daer tooch hy neder, ende quam tot die wilde Slaben, daer hy met grooter sorgen tegen street: want hy daer vel volcx verloor. Ende ten lesten quam soo verre dat sy spraeck hielden, ende de Slaven vraechden Julius Cesar wien dat hy waer, ende van waer dat hy quam: Doe seyde Julius Cesar, hy quam van Roome die't hooft van alle die Werelt is, ende hy woude alle de Landen onder die van Roomen brenghen. Doe dit de Slaven hoorden dat sy beheert souden wesen, doe sloegen sy rechtevoort op Julius hem*, ende doe wort daer een van Julius maghen verslaghen: maer die Slaven verloren haer frooten Casteleyn die Rabon hiet, ende was een al te grooten Reuse. Doe ginghen die ander in ghenaden, ende onderdanich te wesen den Roomschen Rijcke. Ende doe tooch Julius Cesar in Vlaenderen, ende hadde met hem een sijn Neve die Gapus hiet: Dese Gapus stichte die Stede van Gent, ende hietse Gapus na hem selven, dat nu Gent is. Ende achter dien dat Julius Cesar wech was, soo en lieten dese wreede Slaven niemandt met vreden, ende roosden altoos opten landen ende opten water, waer dat sy yemant beleggghen mochten.

Na dese Julius Cesar soo wordt Augustus Octaviaen Keyser, ende doe was een gemeyn vrede over alle die Werelt, ende doe rusten hem die wreede Slaven mede. Maer doe dit hoorden die wilde wreede Neder-Saffen, dat die Slaven in rusten waren, en mochten sij't niet ghedooghen, ende quamen ende overvielen die Slaven dat sijt niet en wisten. Maer nochtans soo behielden die Slaven de overhant, ende verdreven die Sassen uyt haren lande, ende behielden daer een grooten roof of. Dit was voor ons Heeren gheboort veertich jaer. Ende in het XLII. Jaer van des Kesers Octaviaens Rijcke, doe wort die Gods Soon Jesus Christus gheboren tot Bethlehem Juda van der glorioser Maghet ende Moeder Maria, opten Sonnendach.

Na desen Keyser Augustus soo wordt Claudius Keyser. Dese bedwanck Enghelant, ende brochtse onder die van Roomen. Ende doe hy uyt Engelant quam, soo verstack hy metten winde, ende lande aen Slavenburch. Daer street dese Keyser Claudius teghen die wreede Slaven, soo dat hy met groo-

[p5]

ter pijnen den strijt wan. Doe ginck dese Keyser Claudius met sijn volck in dat groote Bosch, daer hoorde hy dat groot vreeselijck gheluyt vanden wilden beesten die in dat bosch waren, van Beyren, van Leeuwen, van Everswijn, van wilde Stieren, die soo vreeselick ghebaerden dat een mensche gruwen mochte. Doe vraechde die Keyser, of daer niemandt in dat bosch en woonde. Sy seyden, neen Heer, want daer sijn also veel wilder beesten in, dat ghij't met al

dit volck dat ghy hier hebt niet en soudes dorren door gaen. Doe vraechde de Keyser, oft groot ende wijt was. Sy seyden weder, dattet wel thien mijlen lanck was ende drie mijlen breed. Die Keyser vraechde weder, of daer niemant en woonde aen die ander sijde vanden bosch. Sy seyden, jae't Heer, daer woonen de wilde Neder-Sassen, die om niemant en gheven die opter aerden leeft: ende al waert dat ghy die avontuer hads dat ghy met desen volcke door dat bosch romen mocht, ghy soudet terstont bestreden worden van dat volck. Doe seyde de Keyser, di Wout mach hiet dat wilde Wout sonder ghenaden: want hoe dattet gaet, daer mach niemant wel dat lijf ontdragen. Ende van die tijt voort soo wort dat Wout ghehieten dat wilde Wout sonder ghenaden. Ende dit was na ons Heeren gheboort twee ende veertich jaer. Dese Slaven waren oock seer ruych ghelijck wilde lieden, ende waren seer sterck van lijve, ende sy ontsaghen oock niemant.

Na desen Keser Claudius soo quam een Keyser die Nero hiet, die seer boos ende quaet was. Hy dede Sinte Peter ende Sinte Pauwels Princen der heyliger Kercken beyde dooden: ende hy dede die Stadt van Roomen tot vier hoecken aensteken, negen dagen lanck. Daer na verdreef hy twee Senatoors uyt Roomen, daer die een of hiet Granus, ende die ander Antonius. Dese Granus quam met sijn volck door't lant van Gallen, ende door Ardennen, daer hy vant in een bosch een swavelich water dat seer heet was, daer maeckte hy een Stadt ende hietse Aquas-Grani, dat nu Aken hiet. Antonius quam met sijn volck door Almangen, ende door't Duytse Lant, ende quam met sijn volck door Almangen, ende door't Duytsche Lant, ende quam in't Neder—Sassen Lant, dat nu Vriesladt is, daer hy by den stroom van den Rijn maeckte een Veste met eenen Toren, ende deden hieten Antonia na hem selven, dat nu Utrecht is. Ende dit was na ons Heeren ghe-

[p6]

boort lxxv jaer. Daer nae staecten hem te samen die Slaven, ende die Wilten, dat was dat volck dat in Zuyt-Hollant woonde: dese quamen met grooter macht, ende belaghen dese Toren Antonia, die sy wonnen, ende versloeghen veel volckx. Ende de Toren die te voren hiet Antoni, die deden sy hieten Wiltenburch, ende bleven daer woonen: ende en begheerden niet dan onvrede, ende sy en lieten niemandt met vreden. Soo dat over menich jaer die Slaven dat nu Hollanders sijn, ende die Neder-Sassen dat nu Vriesen sijn, ende die Wilten dat nu die Stichts van Utrecht sijn, met veel schepen quamen, ende togghen den Rhijn op, ende deden groote schade in dat hooghe Almangen: sy beheerden ende branden, ende deden groote schade in't Keyserrijk. Maer doe dat de Keyser Valentiniaen vernam, hoe dattet dit onvroede volck meckeden, soo stack hy te samen een groot moghende heyr, ende haestede hem nederwaert, om dit wreede volck weder te staen: soo dat hy die avontuer hadde dat hyse verwan, ende bedwanckse onder de Roomsche wet; ende hy benam haer alle haer schepen, ende quam den Rijn neder, ende verwoeste Wiltenburch. Ende doe tooch de Keyser voort inder wilder Neder-Sassen Lant, ende bedwanckse onder die van Roomen. Ende om dattet soo couden Lant is, soo dedent die Romeynen Vrieslant hieten. Nochtans dese Vriesen waren noch al Heyden,

ende dienden Heydensche LantsHeeren tot noch wel dirie hondert jaer, tot dat die edel Hertoch Puppijn van Landen regneerde, die eersten Hertoch van Brabant was, dat doe Oostenrijck hiet. Dese bedwanckse totten heyligen Kersten gelove. Hier nae lange tijt so staecken hem weder te samen die Slaven, die Vriesen, ende die Wilten met al ten grooten volcke, ende toghen in Oostenrijck, dat nu Brabant hiet, ende in Vranckrijck, ende versloeghen al ten grooten volck, ende brochten al ten grooten roof met hem te huys, ende en waren niet te vreden als sy met vreden mochten leven.

Na de gheboorte ons Heeren Jesu Christi CCCC. Ende xvj jaer, soo staecken hem te samen die Vriesen met haren Coninck Engstus, ende Horsus sijnen broeder, ende met die wilde wreede Slaven, ende toghen over in Enghelant, ende dreven daer uyt die Engelsche Brutoens, ende begheerden dat

[p7]

lant selve, ende setten daer Coningen in naer haer selfs goetduncken. Daer nae keerden sommighe weder, maer veel bleven daer. Ende van desen Coninck Engistus gheflacht soo wort gheboren Sinte Willebrort, Sinte Jeroen, ende Sinte Aelbrecht die tot Egmont leyt. Daer na doe die Vriesen metten Slaven weder uyt Engelant quamen, ende niet en wisten wat sy doen souden, doe toghen sy met malcander in dat wilde Wout sonder ghenaden, ende dreven daer uyt die wilde beesten, ende maeckeden eenen Burch daer nu Leyden staet, ende setteden daer een Casteleyn op met veel volcx, om dat Wout te bewaren. Ende van desen Casteleyn soo quamen vele kinders, ende eenen Soon die Lem hiet, ende was al te vromen man, soo dat de Wilten hom coren tot eenen Heer van Wiltenburch. Dese Heer Lem die wan een Soon die Dibbout hiet. Dese Dibbout wort daer na Coninck van Vrieslant, ende hadde een Wijff die een Reusinne was, daer hy veel kinderen aen wan, ende oock eenen Soon die Lem hiet. Dese Lem wort Ridder, ende stichtede die Stede van Haerlem, ende hietse naer hem selven Heer Lems-Stat. En van desen Heer Lem so wort geboren die machtige Coninck Eseloor. Dese Coninck Eseloor was dus gheheten om dat sijn Ooren soo lanck waren oft een Ezel hadde gheweest: oock soo was hy seer groot, ende hadde een Wijf die oock een Reusinne was, daer hy veel kinderen aen wan, ende een Dochter die daer na Coninginne van Vrieslant was. Dese Coninck Eseloor die leefde seer langhe, ende van hem quam een Bastaert die Valck hiet: dese was dus gheheeten, om dat sijn ooghen soo ront ende soo claer waren oft een Valck hadde gheweest. Dese Valck stichte een groot Casteel aen die Noort-zijde vanden bosch, ende dedet hieten Valckenburgh.

In deser manieresoo wort dat Lant van Hollant eerst bewoont. Maer dit volck was noch al Heyden noch meer dan anderhalf hondert jaer daer na, tot dat Sinte Willebrort quam uyt Enghelant met veel goeder Priesteren, ende bekeerde dat Lant van Hollant totten heylighen Kersten ghelove.

[p8]

Na de gheboorte ons Heeren Jesu Christi CCCC. Ende xlii jaer, soo wort gheboren die machtige Coninck Artuer, die Coninck van Enghelant was, ende was oock een van ne-

gen de best. Dese Coninck Artuer die becraftighde Spaengen, ende Almangen, ende Vranckrijck, ende Denemarccken, Sweden, ende Noorwegen, Schotland, ende Vrieslant. Dese Landen mosten Coninck Artuer onderdanich wesen. Ende als men van hem leest, soo versloech hy selver met sijnen swaerde CCCC. Ende lxx man. Op een tijde streeft dese Coninck Artuer teghen die wreede wilde Slaven diemen nu Hollanders hiet, maer hy en conder niet op winnen, soo dat hyse met vreden liet wesen, maer sy souden staen toe sijnen gheboden, ende sy souden vry sitten sonder sschaeten, dat nu verre van daen is. Dese Coninck Artuer en weetmen niet of hy noch leeft, dan of hy doot is, of hoe dattet met hem staet: maer der Enghelsher ghelooove is dat hy noch leeft ende dat hy is in dat Geluckigh Eylant, ende dat hy noch weder comen sal, ende sal Enghelant regieren.

Daer na langhe tijdt, als int jaer ons Heeren CCCCCC ende xxxv jaer, soo was een Coninck in Vranckrijck die Lotharius hiet. Dese Lotharius was een goet kersten, ende een beschermer der heyliger kercken. Dese Coninck Lotharijs die tooch met grooter macht van volck in Vrieslant, ende streeft teghens de Vriesen, daer hem de Vriesen seer stoutelick weerden, ende wonnen den strijdt. Daer na versaemde de Coninck Lotharijs weder een al ten grooten machtigen heyr van volcke, ende quam neder in Vrieslant, soo dat hy alle Vrieslant wan: ende soo wat man dat langher was dan des Coninck rijt-swaert, die dede hy onthoofden. Ende als dit die Slaven vernamen, doe ginghen sy in ghenaden: maer sy bleven daer niet langher by, dan dat die Coninck weder in Vranckrijck was.

Dese Coninck Lotharijs hadde een Soon die Dagobaert hiet, die nae den Vader Lotharijs Coninck in Vranckrijck was. Dese Coninck Dagobaert die was den eersten Coninck die den Slaven ende die Vriesen in sijn ghewelt creech, ende hiltse daer in al sijn leven, ende sijn Nacomelinghen mede: als men hier na noch wel hooren sal.

Dese Coninck Dagobaert die belach Wiltenburch, ende in desen tijden als men voor Wiltenburch lach, soo waren veel

[p9]

goeder luyden uyt Tricht verdreven: dese laghen mede in des Coninck Dagobaerts heyr voor Wiltenburch. Daer na wort Wiltenburch opgegeven, behoudelick die daer in waren ende Kersten wouden werden, dat sy haer lijf ende haer goet souden behouden: ende sy souden ghedooghen dat die Ballingen van Tricht met hem inwoonen soude. Ende hier mede was alle die onlede gesoent. Ende doe gaf hem die Coninck eenen nieuwen naem, ende hietet Utrecht, ende in Latijn Trajectum. Ende daer moestemen vertollen van allen goeden dat den Rhijn neder quam. Dese Coninck Dagobaert die stichte tot Utrecht die eerste Kersten Kercke in die eer van Sinte Thomas den Apostel, ende dit was int Jaer ons Heeren CCCCCC. Ende xlviij.

Int Jaer ons Heeren CCCCCC. Ende lxxiii. soo quam S. Willebrort uyt Enghelant met xii. Discipulen in een Dorp dat Westcappel hiet, daer vonden sy in den Tempel eenen Afgod die Mercurius hiet: dese brack Sinte Willebrort in stucken, ende bekeerde dat volck tot totten Kersten ghelove. Daer nae quam S. Willebrort tot Utrecht, daer hy dat Heylige Evangelium predickte, ende bekeerde daer veel volcks.

Daerna doe die Edel Hertoch Puppijn van Harstel regneerde, die een Hertoghe van Brabant was, oorloghde hy seer teghen den Hertoch Rabbout van Vrieslant: soo dat Puppijn versaemde een groot moghende heyr van volck, ende street teghens die Hertoch Rabbout van Vrieslant; soo dat Rabbout metten Vriesen wederstont Puppijn crachtelicken: maer int eynde soo bleef Hertoch Rabbout verslagen, met menich duysent Vriesen.

Dese Hertoch Puppijn sende Sinte Willebrort in Vrieslant, om die Vrieslant, om die Vriesen te bekeeren: maer hy dede daer luttel profijts. Want die Hertoch Ritsaert van Vrieslant dede een van Sinte Willebrorts Gesellen dooden. En doe tooch S. Willebrort van daen, ende quam in Oost-Vranckrijck, ende bekeerde dat volck totten Heylighen Kersten ghelove, ende stichte een schoone kercke tot oude Slavenburch daer nu Vlaerding staet. Ende Hertoch Puppijn dede dat Lant dat vooren hiet Slavenien, Oost-Vranckrijck noemen, dat nu Hollant heet.

[p10]

Dese Heylighe Sinte Willebrort die tooch tot Romen, ende wort daer van den Paus Sergius gheconsacreert tot eenen Aertschen Bisschop. Ende dewijl dat Sinte Willebrort te Romen was, soo wayden met eenen grooten starckende, ende met eenen grooten Aertbevinge, inder nacht, alle die groote boomen ter neder, die in **dat wilde Wout sonder ghenaden** stonden. Ende doe die Heylighe Bisschop Sinte Willebrort quam, ende hy sach dat alle die boomen te neder gevallen laghen, soo docht hy dat God dat , Lant sonderlinghe bekeeren woude. Ende doe hy tot Utrecht quam, so stichte hy daer een Kerck van Canoniken. Ende daer geboot hy gestadelick te staen des Bisschops Stoel.

(...)